

Nachtzwaluwen veren op, maar waarom?

In de afgelopen schitterende meimaand viel er op de Veluwe slechts voor weinigen veel te genieten. Terwijl elders in Nederland steeds meer gebieden MKZ-vrij werden verklaard, bleven de paden op de Veluwe tot na Hemelvaart gebarricadeerd met rood-wit geblokte lintjes en bordjes vol ferme taal. Toen ook hier het sein veilig werd gegeven, was het seizoen bijna verloren. Bijna, want gelukkig was er nog de Nachtzwaluw. De lokale vogelaars die zich aan deze laatste strohalm vastgrepen, kregen een aardige surprise.

Op de Zuidoost-Veluwe (c.10.000 ha) worden sinds 1979 Nachtzwaluwen geteld door op mooie avonden op geschikte plekken te wachten tot de mannetjes spontaan beginnen te snorren. Als dit uitblijft, wordt de zang kort met een recorder nagebootst. Dit is doorgaans voldoende om alsnog een mannetje op de kast te jagen; deze komt dan driftig aanvliegen, de vleugels hard boven het lichaam tegen elkaar slaand. Met de koe-iets roep is het oppassen geblazen want de wijfjes doen dit ook. De truc is dan om te letten op de witte vleugelvlekken, die alleen de mannetjes hebben.

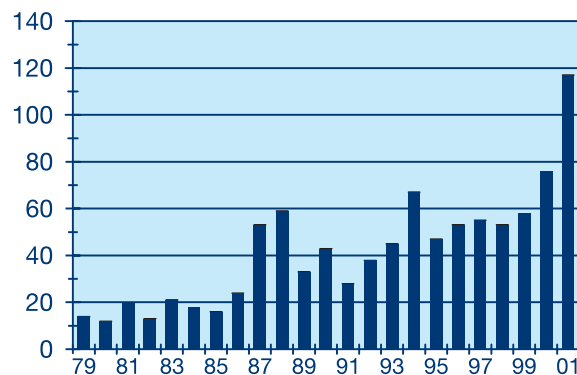
De Nachtzwaluw zit de laatste jaren op de Zuidoost-Veluwe al behoorlijk in de lift, maar het totaal van 117 territoria in 2001 slaat alles (zie Figuur). De meeste paren broeden in los-vaste kolonies in halfopen laag, armetierig dennenbos op voormalige stuifzanden, met hier en daar wat open zand of korstmossen. Ook langs de randen van heidevelden snorren veel mannetjes, de laatste jaren in toenemende mate ook midden op de heide. Soms worden Nachtzwaluwen ook betrap in uitgestrekte dennen-

bossen met brede zandpaden, of bij wild-akkertjes.

De toename is opmerkelijk als we bedenken dat in de jaren tachtig nog voor het voortbestaan van geitenmelkers in Nederland werd gevreesd. Vrijwel alle andere Afrika-gangers die van grote insecten leven hebben het in Noordwest-Europa trouwens moeilijk. Waarom is de Nachtzwaluw spekkoper waar soorten als Hop en Grauwe Klauwier falen? Natuurlijk, de gemiddeld vrij warme zomers vanaf 1990 kunnen helpen. Dit is gunstig voor het voedselaanbod (nachtvlinders, vliegende kevers) en maakt het mogelijk om twee keer te broeden. Dit laatste is ook dit jaar aannemelijk: nog op 21 augustus waren Nachtzwaluwen druk bezig hun territorium te verdedigen.

Als Nachtzwaluwen profiteren van warmere zomers (en/of betere overwinteringsomstandigheden?) zou je verwachten dat dit ook elders in Nederland duidelijk te merken is. De recente sterke toename op de Zuidoost-Veluwe is echter geen weerspiegeling van de Nederlandse situatie. Zo is de toename elders op de Veluwe dit jaar veel geringer (bijv. Planken Wambuis van 19 naar 20

Nachtzwaluw Zuidoost-Veluwe
ontwikkeling 1979-2001

Figuur 1. Aantal territoria van de Nachtzwaluw op de Zuidoost-Veluwe (10.000 ha) in 1979-2001).
Bron: Vogelwerkgroep Arnhem e.o.

territoria, Hoge Veluwe van 41 naar 45). Uit Salland, Noord-Brabant en de Belgische Kempen druppelen ook positieve berichten binnen, maar geen toenames van tientallen procenten. In Drenthe wordt zelfs gesproken van een matig jaar.

De bijzondere ontwikkeling op de Zuidoost-Veluwe suggereert dat we hier vooral te maken hebben met gunstige lokale omstandigheden. In het Nationaal Park Veluwezoom, waar de meeste vogels broeden, hanteert Natuurmonumenten echter het veelgeprezen 'klapstoelbeheer', ofwel bewust nietsdoen. De plotselinge opleving van Nachtzwaluwen zal dus geen direct beheers-effect zijn. Wat als belangrijke factor dan overblijft, is de voedselsituatie, vooral het aanbod aan nachtvinders. Lokale toezichthouders reppen deze zomer

over veel nachtvinders maar dat is niet meer dan een gevoel. Veluwse nachtvlinderonderzoekers maken de laatste jaren gewag van een toenemend aantal soorten. Belangrijke soorten in de afgelopen zomer waren huismoeders, uiltjes, spanners, spikkelspanners, heideringrupsvinders en hagenhelden. Dit zijn namen waarvan de modale waarden meer duizelt. Gebrek aan kennis mag echter niet verhinderen om deze hypothese aan een nadere studie te onderwerpen. Alleen zo kunnen we leren of veranderingen in de nachtvlinderfauna inderdaad hebben geleid tot een substantiële lokale toename, en hoe we deze kennis kunnen aanwenden voor het natuurbeheer in droge gebieden. Als Sovon beseffen we heel goed dat we de vraag niet oplossen door alleen maar te blijven tellen. We gaan

kijken of we, met terreinbeheerders en nachtvlinderkenners, het mysterie kunnen oplossen. Daarnaast is het belangrijk om ook in andere, ook 'marginale' gebieden Nachtzwaluwen te gaan inventariseren, zeker als het mogelijk is om dit te combineren met onderzoek aan nachtvinders. Mogelijk gaan we in 2002 speciale aandacht voor Nachtzwaluw te vragen; hierop komen we dan in een volgende Sovon-Nieuws terug.

Rob Vogel

Recordaantallen wintervogels door late vorst in 2000

Aan het eind van vorig jaar werd er voortdurend over gesproken: het zachte winterweer. Tot half december was er immers nog geen serieuze vorst geweest. November 2000 was zeer zacht (gemiddeld bijna twee graden warmer dan normaal) en dat zette zich voort in december. De eerste tien dagen van die maand waren zelfs de warmste in 100 jaar. Pas in de tweede helft van die maand begon het wat te winteren, wat hier en daar resulteerde in een witte kerst. Door het zachte weer bleven niet alleen allerlei zomervogels lang hangen, maar waren ook de aantallen hoog van vorstgevoelige overwintersaars als Watersnip,

Witte Kwikstaart, Zanglijster en Koperwiek; soorten die bij een vroege vorstinval grotendeels uit ons land verdwijnen. Dit stelden de tellers vast die voor het Punt-Transect-Tellingproject (PTT) van Sovon & CBS in de tweede helft van december hun vaste telroutes onderzochten. Ook andere soorten werden talrijk gezien, zoals Graspieper en Spreeuw. Van deze soorten vertoeven iedere winter sterk variabele aantallen in het land, met in zachte winters veel meer vogels dan in strenge winters; de PTT-gegevens suggereren dat de fluctuaties van jaar tot jaar minstens een factor tien bedragen. Veel van de ge-

noemde soorten bereikten in december 2000 aantallen die niet eerder waren vastgesteld in de twintigjarige PTT-periode, of aantallen die oude records benaderden. Ook verschillende wintervogels waren in december 2000 erg goed vertegenwoordigd in de PTT-lijsten, zoals Smient, Krakeend, Waterral, Houtsnip en natuurlijk IJsvogel. Van harde jongens als Houtduif, Roek en Kauw, die niet zo snel voor wat winterweer op de loop gaan, waren de aantallen niet hoger dan normaal. Hetzelfde geldt voor allerlei zangvogels waarvan het voorkomen in Nederland vooral bepaald wordt door de omvang van de Noord-Europese populatie en hun neiging tot wegtrek vanwege eventuele voedselschaarste, zoals Keep en Sijs. In bijgaande tabel worden van een aantal soorten de aantallen weergegeven per 100 telroutes in december 2000. Om deze aantallen in perspectief te zetten, zijn ook de gemiddelde aantallen per 100 routes in de voorgaande PTT-jaren opgenomen en de uitersten binnen deze periode (1980-99). Voor de recordliefhebbers is ook het beste jaar in de volledige periode 1980-2000 opgenomen.

Tabel 1. Aantal vogels per 100 getelde PTT-routes in december 2000 en 1980-99; tevens worden de uitersten aangegeven binnen de periode 1980-99 en het beste jaar binnen de volledige PTT-periode 1980-2000.

Soort	2000	gem.1980-99	min-max 1980-99	beste jaar
Watersnip	257	52	5-106	2000
Graspieper	644	301	52-558	2000
Witte Kwikstaart	72	40	3-137	1984
Roodborst	708	271	178-501	2000
Merel	2907	1495	972-2429	2000
Kramsvogel	9562	4439	676-10.232	1983
Zanglijster	143	35	10-116	2000
Koperwiek	4521	708	143-1996	2000
Grote Lijster	75	55	21-76	1995
Spreeuw	34.391	22.238	4173-46.355	1984

Arjan Boele & Fred Hustings

